

PESNIČKI BUNT RADA DRAINCA

„Mrtav? — Možda!“
To nikad po prvi put ne dobuje kroz trubu pesničkog nadahnuća, no nikad tako iznijansirano bojama nimalo sirovim i nimalo oštrim da bi se primanje impresije zahvatilo iz neposrednosti i da bi na kraju osetio na svojoj koži težinu radjanja. Istina o Draincu nije uglavani san. Ali se i pored sve uzdržljivosti jednostavnom procedurom kritičkog kantara ne zatvara upliv čoveka u nama, a najmanje se njime stavlja zabrana uznemirenoj svesti. Na kraju preferano bi bilo postavljati norme u ocenjivanju kao neka sveobuhvatna zakonska ograničenja, koja bi se strogo držala intelekta. Jer se kao problem ne predi samo jednostrano shvatanje umetničkog stvaranja, nego pre svega i uvek trajna predispozicija subjektivnog osvetljavanja, a zatim i uplitanje ličnog u sudove. S druge strane, ne samo kritičari, svi smo zaokupljeni malograđanskom taštinom da se smejemo tuđem bolu, naročito ako je iskreno i jasno naglašen, kao da time otстранjujemo za izvesno svoju neodgovornost i nehumanost. Još više od toga, jer je Drainac, kao pikador, pogadjao „ne bika u toplo srce, već tebe čitaču u levo oko“.

Ono što čini kvalitet uticajne Drainčeve reči u sklopu sa ambijentom čijom je psihozom bio obuhvaćen i diran, danas može da se posmatra različito, čak i sa suprotnih stanovišta. Kritičarima naše stvarnosti može i da ga ne prizna za svoga pesnika, jer još postoje kalemezdani obzirnih i obazrivi kritičari i što je on umro bez rečite odbrane u duhovnim naslednicima, koji — uostalom — nisu ni mogli da se pojave neposredno posle njegove smrti.

Neosporno — to je uglavnom vidno posvedočeno — skoro kao niko kod nas — izgarao je u rasponu preterane senzibilitnosti i stalnih preokupacija. Njegova tragedija ima u osnovi individualistički nesporazum sa životom, pa nam se za to čini kao jalovo bunarstvo čoveka svesnog svoje tragedije, koji za to u naročitim momentima duhovne ekstaze, odviše rezignirano, biva sposoban da popljune na društvo koje ga je dovelo u to stanje. Nesumnjivo je da u tome ima istine i da ona i kao takva treba da se tretira, ali isto je tako nesumnjivo da po svojoj složenosti problema ljudskog ne može prenebrignuti odgovor, a da se ne prepusti prosjačkom štapu za bolja vremena. Želja da časno umre i ubedjenje da je takvu smrt zaslužio ne ostavljaju nas ravnodušnim prema njegovom delu, pa ma kakve pretpostavke imali za konsekvence njegovih moralnih nazora i ma sa kog aspekta osvetljavali intimnosti njegovog burnog života.

Djordje Jovanović je mogao, da mu je to bilo u volji, bar da u njemu nasluti jednog od saveznika napretka, odnosno proletarijata, a ne da ga proglasi kafanskim psovačem i buntovnim lumpom, pošto je kao napredan kritičar morao da nazre deklasiranje naše književnosti u procesu profašističke

„U meni je oličen ponovni dolazak jednog mračnog proroka, koji je sve stvari zamenio sa sobom, i tako izgubio um i vid“.

Rade Drainac

uzurpacije i pesnika Rada Drainca, koji je ostao dostojan sebe i svoje reči. Marko Ristić, koji je nekad o njemu pisao hvalospeve, uspeo je jednom beleškom u pogovoru „Književne politike“ da dovede u pitanje svoju kritičarsku objektivnost i svoju književnu politiku.

Na jedan duboko tragičan način, ljudski celishodan, iako do dna prožet vremenskim protivurečnostima i do opštih normi potenciran kao akt čovekove svesti o sebi samom, njegovo prevratničko „vjeruju“ je više optužba nego opravdanje, više goruća reč neurastenika nego promišljena fraza sa autoritativnog podijuma. U izvesnom smislu ono proviruje kao neumitni odraz borbe oprečnih nazora, naime kao intenzivno doživljeni impuls jednog velikog fraganja u ambijentu ni malo podeseom za eksperimente van okvira određenih psiholoških kategorija. A to i čini njega kao pesnika jedinstvenim, to ga izdvaja van književnih koterija, ukoliko sa njima nema sličnosti, pa ma koliko njegova pesnička fizionomija izgledala izveštačena nekim kritičarima, koji su takve zaključke izvodili na osnovu njegove sentimentalne prirode. Medjutim, kao suštinska podloga njegovoj bizarnosti ostaje neizbežna unutrašnja kriza beskućnika koji se obreo u rodjenoj zemlji da strači ambicije i zaboravi snove, da se prepusti košmarima ili da iz njih izdije sa deformisanim idealima. Emocionalno prožet vrtoglavicom svog doba, i sam zahvaćen nedokučivim silama duhovnog preloma, inspiriše se zajedno sa svojom generacijom pesnika, težnjom da se negacijom sadašnjosti približi, makar fiktivno, nekoj srećnijoj planeti ili bar egzotici zemaljskih lepota, gde uspon civilizacije još nije kulminisan dekadencijom, tim podzemijem kome je sve strastvenije posrtao. U toj pometenosti duhova on peva „baofličnom ritmikom do paroksizma“, čak možda više od svijui tako, jer intenzitet njegovog doživljaja ima dublje korene. Oskvrnjenje sna i morala, kompromisno življenje zbog korice hleba i neizlečivo podgarana ambicija da ode dalje od života običnog građanina, postavljaju pred njega nove norme za stvaranje, što on nalazi u buntu jednostavno odbacujući moralne i društvene odredbe.

U Drainčevom stvaralačkom životu postoji isprekidana nit ubedjenja, sa svim adekvatna promenama koje je morao neminovno da doživi kao posledice psihičke neuravnoteženosti i banalizirane egzistencije, postoji i jedna „božanska sfera“ u njegovom bolu, koja ga prati uvek, pri svim odlascima i dolascima u želji za nekim srećnijim početkom. Postoji još jedan nemir, svesadržajan i razoran, uvek u naponu i pod teretom godina, „nad ružičnjakom ljubavi bezgranične i bolne“.

„Majku mu! 27 godina Kristu ne požalili se na svoje stradanje!“

Dan sutrašnji i prekor vremena, sve ono neuračunljivo što se nadovezuje na živo osvedočenje, trajanje i posto-

Rade Drainac u Grčkoj

janje — reč improvizirana momentom koji je iziskuje, pozicije i predispozicije — s jedne strane — kao nezamenljivi faktori, a — s druge — poredak stvari i pojmova koji se nivelišu kad je u pitanju jedan individualistički pesnik, u vremenu međjugraničnom i medjuratnom, pred dilemom kojoj se nikad ne zna pravi smisao — pevati u takvom dobu i biti čovek, principima dosledan, dosledan zastavi svojoj i zastavi istorijskoj, a sem života golog i kafanskog imati još samo san i bućnu radost da je ostao nepovredjen danom, čak i postojaniji od vremena i nevremena, tako da uvek opije novom snagom kad je rehabilitacija nemogućna (nastavak na 19. str.)

Kada mu je prikazan iskaz dat pred Policijom u Sarajevu, Popović je pred potpunom salom izjavio Sudskom veću: „Ja sam taj iskaz porekao i pred Sudom u Sarajevu, jer moja izjava nije tačno uvedena...“

Na pitanje tužioca, šta je mislio pod „stvarnim gestovima“ u pismu Cengiću od 17 maja 1929 godine, Popović odgovara:

„Mislio sam na ulazak u klasnu borbu.“

... Na pitanje šta ima da izjavi o karakteru svoje pesme „Dole sa maskama“ — Simić je odgovorio:

„U ovoj pesmi, na pesnički način hoću da kažem, da će biti klasne borbe, dok ima ljudi.“

PRESUDA

... I ovde, u ovoj staroj sudnici, starij „kuriji“, tužilac i policija dugo su pripremali jedan proces, proces koji je ipak na kraju dobio drugi obrt, i koji se završio neočekivano po tužioca. Istinu govoreći, ni optuženi ga nisu takvog očekivali.

... Okružni, kao krivični zborni sud u Velikoj Kikindi u krivičnom predmetu zbog zločinstva iz čl. 1 Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, protiv optuženih (slede imena) doneo je dana 3 aprila 1930 godine sledeću

Presudu:

Optuženi: Jovan Popović, Novak Simić, Husnija Cengić, Ivan Grahor, Franc Kozar i Mile Klopčić, oslobadjaču se optužbe...

... Svi optuženi se imaju pustiti na slobodu...

Već kod prvih reči predsednika veća, onog trenutka kada je izgovorio: „... oslobadjaču se...“ — salom se proslomio frenetičan pljesak, tišina se razbila i zagrmeli su uzvici: „Živeli! Živeli!“

Dr. Djurdjeviću je bilo potrebno čitavih deset minuta da bi umirio publiku, koja je vikala, pljeskala, urlala od oduševljenja. Čitanje presude pretvorilo se u manifestaciju oslobodjenim književnicima...

Oslobodjenog Popovića i ostale književnike, kikindska omladina je iznela na rukama iz sudske dvorane...

NOVI VIDICI

Formalno, presuda je postala pravosnažna, ali progon Popovića, Simića i drugova, nije ovim prestao. Policijska dosijea i dalje su uporno registrovala svaki njihov pokret. Kroz narednih deset godina, policija je nad njima vodila stalni nadzor i kontrolu, jer su autori „Knjige drugova“, svojim stihovima, pogodili duboko u živac čitav društveni sistem, u kome su kralj, diktator, generali i policija, bili jedina vlast.

Boreći se protiv takvog stanja, glas pesnika je kroz „Knjigu drugova“ buđio kod potlačenih i podjammljenih, nađe u budućnost. Stihovi Jovana Popovića i drugova, ukazivali su jugoslovenskom proletarijatu na jednu drugu, lepšu i bolju budućnost, koja se morala ostvariti.

* O ulozu dr. Alojza Gradnika u procesu protiv učesnika „Komunističke atere“ i protiv urednika i saradnika „Knjige drugova“, a knjizi se nalazi više izjava preživelih učesnika ovog događaja, kao i izjava samog dr. Gradnika, koji sada, kao penzioner, i poznati slovenački pesnik živi u Ljubljani.

beleške

(Nastavak sa 11 str.)

volucija. Arapska omladina rado čita programska dela. Mnogo, veoma mnogo se prevodi u Libanu i Egiptu. Tako da prevedenih dela ima srazmerno više od originalnih. Najviše se prevode naučna, istoriska i filozofska dela. Roman se prilično malo prevodi. Iz savremene francuske literature pretežno se prevode Kami i Sartr, iz američke Hemingvej, Fokner; iz engleske Dickens (savremeni pisci malo), iz ruske Čehov, Dostojevski, Tolstoj, dok se sovjetska literatura ne prevodi. Savremeni arapski jezik sve više se približava narodnom govoru, jer klasični arapski jezik nije prikladan za moderno književno izražavanje.

PESNIČKI BUNT RADA DRAINCA

(Nastavak sa 3. str.)

— to već znači kompleks, dijametralni zasek u sublimisanu materiju jednog bitisanja i jednog somnabulističkog doživljaja. Budućnost je san koji mu pretstoji, reč koja će ga uzdići ili poreći, predosećanje mentalnih naslaga negde duboko u krvi, čije će „cvetanje biti raskošno kao vatra kumove slame“, ili samo „crvljivo umiranje na drumu“.

„Druže Drainče! Zatvori prozor na srcu i na mansardi velikog jutro što dolazi umrljanom zornom kao šifonsko platno Zateći će smrt tvoju kao majku prave linije“.

Sav u prostoru i vremenu kao „vanbračni grešnik“, Drainac izražava svoj bunt pre nagljeno, ne vodeći dovoljno računa o smislu i efektu koji želi, tako da njegov „lirski nimb“ prođe u neprikosnovenu objektivnost čitaoca. Drainac — boem, „sa svom svojom dionizijskom ogromnošću“, ne prenebregava egzistenciju kao takvu; svesno, on je uzdiže do jedinog smisla i pravo poetskog fatuma, mada stvaralački nikada nije uspeo da je stavi u prvi plan. Iskreno ubedjen u misiju pesnika da svoj govor upravi tamo gde se ne pruža domen fanatizma samo za umetničku proceduru, Drainac u datim momentima sugestivno operiše u izgradjivanju principa za nove duhovne preobražaje, koji doduše nikad nisu uspeli da budu odeljeni od sirovosti i besprekorne čistote, ali su zato interesantni po samim pokušajima da se prevaziđu maniri ustanovljene i degradisane etike. Otuda, njegova stvarna vraćanja životu jesu kratkotrajni impulsi živog osećanja posle padova, a ne kako se to tvrdilo i kako je uostalom i on sam govorio — saznanje da je njegova stvaralačka reč u prošlosti bila predodređena teoretskim uverenjima i literarnim strujama, odnosno da je bila preteška fraza za okvire unutrašnje drame i osnovnog makar i boemskog štimunga.

Upravo već ta činjenica donekle demantuje nit stvoren oko Drainčeve ličnosti pre svega zato što koincidira sa ostalim pojavama i što ilustruje osnove i posledice jednog bilansa dominantnih ljudskih vrednosti, a sem toga revidirano u sasvim drugim okolnostima, istina o njemu poprma nov

Profesor Reni Velek, po narodnosti Čeh, koji već godinama živi u Sarajevu, latio se jednog obimnog i važnog posla. On piše istoriju književne kritike od 1750—1950 godine. U prve dve sveške obradjuje Engleze: Džonsona, Koleridža, Vordsvorta, Hazlita i Lemoa; Francuze: Voltera, Didroa, Madam de Stal, Satobrijana; Nemce: Lesinga, Herdera, Getea, Kanta, Šilera i oba Slegela. Dva poglavlja posvećena su italijanskoj kritici. U sledećim sveškama biće obradjena kritika u Španiji, Rusiji SAD. Držeći se svoje istorije prof. Velek ocenjuje pojedine kritičare pre svega po tome da li iza njihove kritike stoji određena literarna teorija ili ne.

D. Poznanović

značaj i postaje nov faktor, jer je time isključena svaka tvrdnja da on svoje vreme nije izražavao i odražavao kvalitetno nešto novo.

Formiran u međuproduktima zapadne civilizacije, odakle je poneo svu grozu dekadencije u ime koje se kasnije ispo-vedao, on ne gubi osećanje Balkanca vezanog za jedan drukčiji mentalitet ljudi, ali se u tom procesu nije mogao da otrese veza koje su ga vraćale njoj. No, iako u njemu ima jesenjinke tragike i Majakovske tragedije, ima isto toliko ponesenosti i za dahom srpske zemlje i životom jednostavnijim i životnijim. Interesantno je da njegova kreativnost van očekivanja nastupa spontano, napajana unutrašnjom potrebom da se poverava, po malo pakosno i prezrivo, u uverenju da njegovo poznavanje života ide mnogo dalje, od javnog skandala i intimnog doživljaja do agensa opštih promena, tako da nam na taj način skriva svoj osnovni ton i pravo pulsiranje svoje egzistencije. Njegov nedeljivi san bio je uvek život, vremenom izopačen i kanališan prema nirvanskoj tišini i narcisoidnom zagledanju u sopstveni lik, no opet bitan, podjednako blizak i dalek, a uvek skoro nedokučiv. I nikada se nije pokazao sav, čist i razgovetan, nikad na domaku stvarnih mogućnosti.

Rade Drainac, „Jumpenproleter, koji nije bio bez talenta“, kako se izrazio Marko Ristić, ima za sobom možda više nego sadržajan život: — radnik u fabrici tekstila Vlade Mića, violinista u pariskim javnim kućama, i za bioskopskim platnima, najzad — boem beogradski i pesnik srpski na ulici — u čaršiji kojoj je pored toliko drugih još samo on nedostajao i koja mu se za uzvrat bezosećajno cinički rugala na psovke i optužbe i još — grčeviti napor bežanja od prometačine i pred re-vanšom, bubnjevi smrti i smeh. kakav smeh!

— Drainac — avanturista, Drainac — boem, Drainac — dekadent, ili naj-duhovitiji — Drainac — buntovni lump! Trebalo je da uzvikne kao jedan mnogo mlađji pesnik:

— O, majku mu, nije li iz sisa moje mame curelo vino!

A čovek peva posle rata. I — pred rat.

PETAR MILOSAVLJEVIĆ